

Kodex participace veřejnosti na investičních projektech

I. Smysl Kodexu

Tento Kodex je výzvou a nástrojem ke **kultivaci participativních procesů** v oblasti plánování investic do rozvoje měst a obcí v České republice. Nastavuje základní etické mantinely pro přípravu participativních procesů i nástroj obrany proti zneužívání participace. Klíčové principy a etické zásady Kodexu mají účastníkům participativních procesů zajistit, aby jejich účast v procesu byla žádoucí a smysluplná.

Participací nazýváme **strukturovaný a facilitovaný dialog** mezi investory, veřejností, jejími zástupci a odborníky. Smyslem tohoto dialogu je spolupráce na přípravě investic tak, aby co nejlépe odrážely potřeby zúčastněných stran a aby dialog odpovídal fázím projekce a povolování investic. Participací je zde tedy míněno plánování investic s účastí veřejnosti.

Pokud je participativní plánování realizováno eticky, umožňuje **hledat kreativně řešení nabízející víc než pouhý kompromis**. Pokud je však participativní plánování realizováno eticky nedostatečně – jako nástroj komunikace s veřejností bez možnosti ovlivnění výsledku – může vést k odporu vůči konkrétním projektům a obecně ke ztrátě důvěry ve společnost a dlouhodobému oslabování demokratického prostředí.

II. Komu je Kodex určen

Kodex je určen všem, kteří usilují o to, aby participace v investičních projektech nebyla pouze formální a mechanicky opakovaným souborem participativních technik. Je určen všem těm, kteří usilují o participaci jako věcný, důvěryhodný a smysluplný proces, který i přes možné konflikty vede k výsledku, který odráží zájmy a potřeby místních komunit, případně dalších klíčových hráčů.

Investoři: soukromým i veřejným investorům dává záruku kvalitního procesu, který optimalizuje plánování a zlepšuje přijetí jeho výsledků.

Veřejní rozhodovatelé: zastupitelům a radním poskytuje oporu pro rozhodování, kdy má participace smysl a jaké na ni mají klást nároky.

Úředníci: koordinátorům participace i dalším nabízí konkrétní kontrolní otázky na to, co při přípravě komunikace s veřejností zvážit a realizovat, aby zůstaly zachovány klíčové etické principy.

Dodavatelé: facilitátoři participativních procesů dostávají jasná kritéria, podle kterých by se měli při zapojení veřejnosti řídit a zároveň také jistotu specifického zadání požadovaných služeb a jejich kontextu.

Veřejnost: občanům dává záruku, že proces je veden s ohledem na jejich zájmy. Pro občany i organizace občanské společnosti slouží také jako pomůcka pro vyjednávání toho, jak by měl postup participativního plánování vypadat.

Projektanti: dostávají vodítko, jaké charakteristiky má proces mít, aby odpovídal logice a metodologii jejich práce a byl jim přitom spíše přínosem a ne břemenem.

III. Klíčové principy participace veřejnosti na investičních projektech

Smysluplnost a dopad: Participace má smysl pouze tehdy, když může účast veřejnosti daný investiční projekt nějak ovlivnit.

Transparentnost: Cíle, omezení, záměry i rozhodovací pravomoci musí být veřejnosti a dalším aktérům zjevné od začátku procesu a v celém průběhu plánovacího procesu.

Odpovědnost: Existuje záruka, že investor bude pracovat s výstupy participace veřejnosti a sdělí, jak s nimi naložil.

Rovný přístup a inkluze: Všichni dotčení by měli mít možnost se zúčastnit. Proces by měl být koncipován tak, aby překonal případná omezení a znevýhodnění všech dotčených.

Odbornost a srozumitelnost: Veřejnost má právo rozumět tomu, čeho se účastní. Způsob komunikace a informování musí reflektovat informační nerovnováhu mezi zadavateli, odbornými zpracovateli a laickou veřejností.

Kontinuita: Je třeba reflektovat kontext a navazovat na existující dohody. Zároveň je třeba zajistit, aby kdokoli, kdo vstupuje nově do procesu, např. odborný zpracovatel, jiný dodavatel, nová reprezentace, porozuměl dané situaci.

Vyváženost a nezáujatost: Přímoou komunikaci mezi aktéry s různými zájmy by měla řídit nezávislá třetí strana, která garantuje rovnost možností participujících uplatnit svoje podněty a zajišťuje tomu odpovídající průběh i zpracování výstupů.

IV. Postup pro správně vedený proces participace

Pro kontrolu následujících obecných doporučení můžete využít také **detaillní kontrolní seznam, který je nedílnou součástí Kodexu**. Doporučení jsme rozdělili do tří oblastí dle toho, zda stojíte na začátku spolupráce (A), připravujete podrobný plán participace (B) nebo již participace probíhá či proběhla (C).

A. Účelnost participace

Tato fáze se zaměřuje na ověření, zda má participace v daném projektu **vůbec smysl**. Cílem je předejít situacím, kdy je participace jen formální a nevede k žádným skutečným změnám.

1. **Zhodnotte fázi projektu:** Ověřte, zda je projekt v takové fázi, kdy je ještě možné ovlivnit jeho podobu, řešit negativní dopady nebo definovat kompenzace. Pokud ne, jedná se spíše o informační kampaň, nikoli o smysluplnou participaci.
2. **Proveďte ochotu pracovat s výstupy:** Ujistěte se, že zadavatel (investor, samospráva) je skutečně ochoten brát výstupy participace vážně. Ideálně by měla existovat písemná dohoda o tom, jak budou výsledky zohledněny.

3. **Identifikujte zájem komunity:** Zjistěte, zda je téma projektu pro dotčenou komunitu relevantní a zda se ho bude chtít účastnit. U projektů s malým dopadem nebo u běžné údržby může být zájem nízký.

B. Příprava participace

Správná příprava je základem úspěšné participace. V této fázi se kontroluje, zda **jsou nastaveny všechny podmínky** pro efektivní a transparentní průběh.

1. **Analyzujte klíčové aktéry:** Zjistěte, kdo jsou hlavní aktéři projektu, v jakém jsou vztahu a zda jsou ochotni přijmout a respektovat výstupy participace. Zahrňte do procesu nejen veřejnost, ale i relevantní instituce.
2. **Definujte odpovědnosti:** Ujasněte si, kdo ponese odpovědnost za správu a údržbu veřejných prostor nebo částí projektu, které vzniknou v důsledku participace.
3. **Stanovte mechanismy kontroly:** Určete, jakým způsobem bude samospráva (nebo jiný kontrolní orgán) dohlížet na to, že investor dodrží své sliby a závazky.
4. **Naplánujte využití výstupů:** Prověřte, zda má zadavatel jasnou představu o tom, jak bude výstupy z jednotlivých aktivit využívat v konkrétních etapách navrhování či projektování, případně v projektech návazných.

C. Průběh participace

Tato fáze se zaměřuje na ověření, zda je či byla participace vedena transparentně, efektivně a zda naplňuje/naplnila svůj původní záměr.

1. **Jasně definujte hranice projektu:** Na samém začátku procesu srozumitelně informujte veřejnost o tom, které aspekty jsou otevřené diskuzi a které jsou pevně dané a není možné je měnit.
2. **Zajistěte otevřenost a transparentnost:** Kontrolujte, zda jsou všechny informace o projektu i o průběhu participace veřejně a srozumitelně dostupné. Poskytujte komunitě jasnou zpětnou vazbu, jak byly jejich připomínky zpracovány.
3. **Zajistěte inkluzivní prostředí:** Vytvořte takové podmínky, aby se do procesu mohli zapojit všichni dotčení, bez ohledu na jejich čas, znalosti, fyzické znevýhodnění atp. Kombinujte různé metody zapojení a buďte připraveni poskytnout asistenci těm, kteří ji potřebují.
4. **Aktivně zapojte odborníky:** Odborníci, zejména projektanti, by měli být nedílnou součástí procesu. Měli by být schopni otevřeně komunikovat s veřejností, ale zároveň dostávat jasné a srozumitelné zadání založené na výstupech z participace.

V. Etické zásady realizátorů participace

Naplňování výše uvedených kritérií i postupu nutně vede v realitě složitých plánovacích procesech k dilematům, jak řešit konkrétní situace. Kodex stanovuje následující zásady pro rozhodování s ohledem na specifické role jejich typických aktérů v současnosti.

Obecně se všichni odpovědní aktéři rozhodují a jednají tak, aby proces participace nepoškozoval důvěru veřejnosti, naplňoval výše uvedené klíčové principy a doporučené postupy.

Pokud v průběhu procesu participace dojde k úmyslnému porušení klíčových principů, jsou všichni aktéři odpovědní za adekvátní reakci, předně za snahu o návrat k hlavním zásadám a kritériím participace uvedeným výše.

A. Investoři a developeři

Přinášejí specifickou vizi rozvoje území a prostředky pro její realizaci

1. Participativní plánování realizuji pouze za předpokladu ochoty akceptovat a vypořádat jeho výstupy.
2. Aktivitu, které slouží pouze k informování veřejnosti o plánovaném investičním záměru bez možnosti ho ovlivnit (zejména ve smyslu omezení jeho možných negativních dopadů) nenazývám participací.
3. Se všemi stranami, které mají oprávněný zájem o plánovanou investici, jednám s respektem k jejich potřebám a možnostem (to neznamena, že musím vždy vyjít vstříc, ale že se je snažím pochopit).
4. V případě, že požadavky kladené na investiční záměr mohou přesahovat možnosti a předem známé limity území či investice, informuji včas o těchto omezeních a případných změnách, které ovlivní možnosti pracovat s výstupem participace.

B. Veřejní rozhodvatelé (radní, zastupitelé)

Definují hlavní cíle, reprezentují legitimní veřejné zájmy a zajišťují kontinuitu výstupů.

1. V rámci participace jsem odpovědný za adekvátní reakci na získané vstupy od veřejnosti a aktivní roli v procesu.
2. Nevydávám za participaci takové formy komunikace, jejichž cílem je pouze zklidnění odporu vůči projektu, případně pouhé informování o projektu bez možnosti jej ovlivnit.
3. V případě investic soukromého sektoru jsem odpovědným garantem kontinuity procesu, dodržování a vymáhání učiněných dohod.
4. V případě, že není možné respektovat výstupy plánovacích procesů, dodržet domluvené termíny atp., jsem odpovědný za včasné vysvětlení nastalých změn.

C. Úředníci (koordinátoři participace)

Obecně by měli zajistit, aby participace měla vazbu na rozhodování veřejných autorit.

1. Když připravuji zapojení veřejnosti, soustředím se na to, zda je zřejmé, že existuje vůle výstupy participace zpracovat a aktivně se procesu účastnit.
2. Komunikaci, jejímž cílem je pouze zklidnění odporu vůči projektu, případně pouhé informování o projektu bez možnosti jej ovlivnit, nenazývám participací.
3. V krajním případě, kdy se v průběhu procesu participace ukáže, že není možné plně respektovat uvedená základní kritéria a postup od nich odvozený, informuji o faktickém stavu a důvodech své nadřazené. Navrhnou vhodnější postup, např. informační kampaň o investici či sběr dat o potřebách, ale nebudu proces zaměňovat s participací.

D. Externí realizátoři participace (dodavatelé)

Zajišťují kvalitu procesu bez ohledu na zájmy jeho jednotlivých účastníků

1. Vždy když zvažuji, zda přijmout zakázku, soustředím se na to, zda je zřejmé, že existuje vůle výstupy participace zpracovat a aktivně se procesu účastnit.
2. Odmítám se podílet na účelové participaci, při které není investor ochoten se reálně výsledky zabývat a jejíž cílem je pouze snížení odporu.
3. Proces participace facilituji s respektem k zájmům všech přítomných, jejich vzájemnému porozumění. Neprosazuji žádný specifický názor, snažím se být maximálně neutrální a vytvářet stejný prostor pro vyjádření všem aktérům.
4. V krajním případě, kdy se v průběhu procesu participace ukáže, že není možné respektovat uvedená základní kritéria, pokusím se zadavatele přimět, aby situaci takto otevřeně komunikoval. Pokud odmítá, odstupuji od spolupráce a zveřejním důvody, které mě k tomu vedly.

VI. Porušení Kodexu a důsledky

Ze své podstaty tento Kodex není a nemůže být právně vymahatelný, ale slouží jako profesní rámec důvěry mezi aktéry plánování investic.